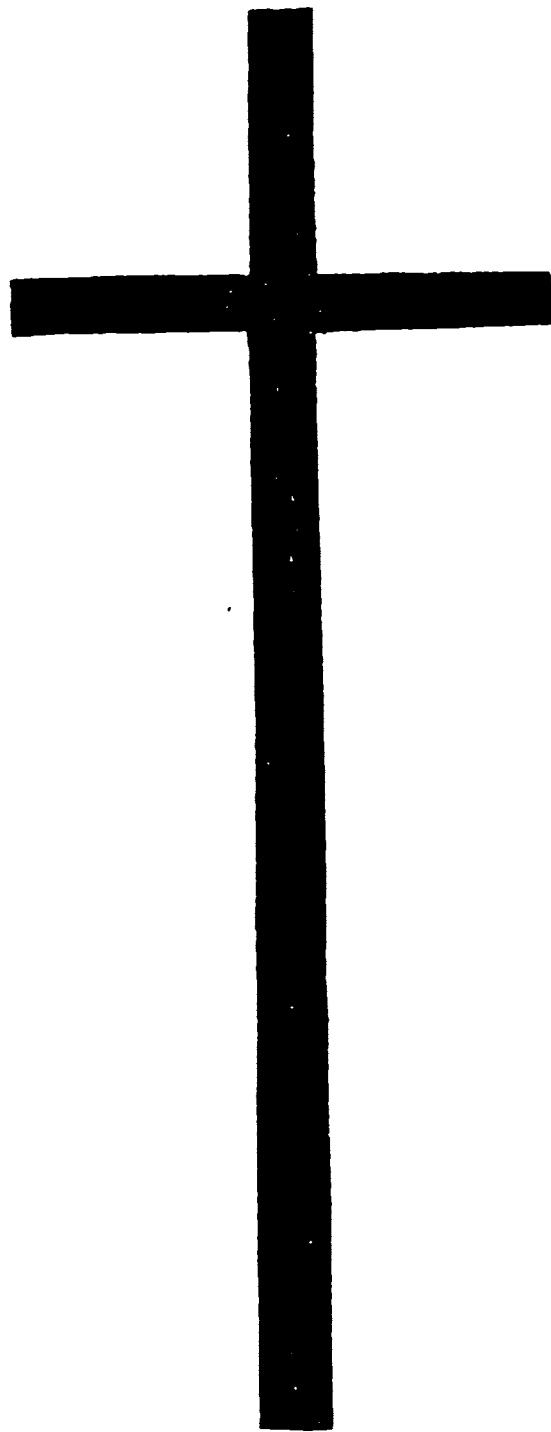

ANTONÍN ŠORM
Z ČESKÝCH POVĚSTÍ O KŘÍŽI

RANÁ SETBA
KNIHOVNA PRO MLÁDEŽ. ŘÍDÍ PROF. JAN HRUBÝ T. J
SVAZEK 39. CENA 2.30 Kč

Z ČESKÝCH POVĚSTÍ O KŘÍŽI

RANÉ SETBY, KNIHOVNY PRO MLÁDEŽ, SVAZEK 39.

ŘÍDÍ PROF. JAN HRUBÝ T. J.

Z ČESKÝCH POVĚSTÍ O KŘÍŽI

V jubilejním roce utrpení Páně 1933

sestavil

ANTONÍN ŠORM

UNIVERSUM

Nakladatelství dobré knihy v Praze

1 9 3 4

Věnováno

památce drahé maminky,

***která nás již od dětství vždy učila
ctíti, milovati a velebiti svatý kříž.***

Z DĚJIN ÚCTY SVATÉHO KŘÍŽE V NAŠICH ZEMÍCH

Všude, kamkoliv se jen obrátíme, spatříme kříž: uprostřed pohorské osady i na náměstích velikých měst, na lomenici doškové chaloupky i na honosné kostelní věži, na stěně prosté světničky i na oltáři ve chrámě, na poli i v lese, v údolí i na vrcholcích hor; kříž stkvěje se na hrdle dívek i na hrudi důstojníků, na holi poutníků a stkvěl se i na koruně našich králů. Někde u cesty vidíme kříže jednotlivé, na mnohém vrchu se nám zjevují jako Kalvarie o třech křížích, za hřbitovní zdí jako celý sad nebo les křížů.

Tolik všude znamení spásy, a žel, přece tak málo pozornosti bývá jim v nynější době věnováno! Nebude snad proto nemístno připomenouti si u příležitosti letošního tisícího devítistého výročí smrti Vykupitelovy na kříži — od které doby se znak prokletí a hanby stal znamením největší cti — jaký význam mělo toto znamení spásy v životě našich zbožných předků i v dějinách vlasti.

Kříž i znamení kříže prolínalo celým životem a veškerými jeho složkami veřejnými i soukromými v rozměrech i oblastech tak širých, že těžko jest najednou je přehlédnouti; přitom se úcta svatého kříže u našich předků honosí složkami tak pestrými a dojemnými, že již jen částečně sebraný materiál dějinný a lidový tvoří záhony hustých rozkošných kvítečků, z nichž se snad jednou povolanějšímu peru, než je sběratelovo, podaří vytvořiti mosaiku nebo obraz kultu sv. kříže neobyčejné

krásky, kde by všechny půvaby této nejlepší duchovní poesie byly dostatečně vyčerpány, oceněny a uplatněny.

Věnujme nejprve letmý pohled do dějin kříže v zemích koruny svatováclavské, jež sama jako symbol státní má korunu s křížem a ostnem z trnové koruny; pro tuto korunu, i pro jiné klenoty a nejvzácnější privilegia zemská vystavěl Karel IV. jedinečný český Mont Salvač — Karlštejn — v němž klenotnicí zase je kaple sv. kříže. Sesterská země slovenská, od XII. století s křížem ve svém znaku, s důvěrou tudíž může přilnouti k našemu státu s tak starodávnou tradicí kultu svatého kříže.

Ale prameny úcty svatého kříže nalézáme již v dobách knížecích. Založení kostela sv. kříže ve Dvoře Králové nad Labem spojuje pověst již s návratem pokřtěného knížete Bořivoje z Moravy. Jednoduchý kříž býval vybíjen na stříbrných denárech českých knížat. Původ „Božích muk“ a dnešních křížů dlužno hledati již za Boleslava, který na žádost biskupa sv. Vojtěcha rozkázal, aby na každé bráně města „křesťanské znamení umučení Božího bylo vytesáno nebo namalováno a v každé vsi křesťanské aby totéž znamení na sloupě kamenném nebo dřevěném bylo postaveno.“ Břetislav přivezl s kořistí polskou veliký zlatý kříž do Prahy.

V době královské připojena ještě úcta přímých ostatků dřeva sv. kříže. Přemysl Otakar II. povolal roku 1256 do Prahy rád křižovníků a založil pro ně klášter a kostel sv. kříže na Starém Městě, nazývaný kostelem „sv. kříže většího“, na rozdíl od dřívějšího menšího ro-

mánského, dosud stávajícího kostelíka při nynější ulici Karoliny Světlé; v kostele tom uloženy ostatky sv. kříže. Význačné památky umělecké z oné doby jsou zlaté kříže v pokladnici dómu v Řezně, nezměrné ceny. Skvost ten získal řezenský biskup roku 1313 tím, že ho vyplatil ze zástavy, do níž byl dán Janem Lucemburským. Kříž má latinský nápis „Král Otakar mě dal udělati“. Stejně umělecké a hmotné ceny je „Závišův kříž“ ve Vyšším Brodě.

V národním museu dánském v Kodani se chová kříž, který si opěvovaná lidem královna Dagmar přivezla z Čech.

V pokladu svatovítském se chová dvojitý křížek v zlaté obrubě s ostatkem sv. kříže; dostal jej Karel IV. na své cestě roku 1354 v jednom klášteře v Alsasku.

Také česká šlechta zdobívala své erby znamením spásy. Páni Studenečtí ze Studené již v pečeti z r. 1278 mají kříž, rod pánů z Náměště (Oldřich) z doby kolem roku 1350 a řada jiných. Kříž byl též odznakem kláštera svatojiřského na Hradčanech, kříž s Ukřižovaným mělo ve znaku město Kladruby a řada obcí v Čechách i na Moravě. K úctě sv. kříže se upínají různá věnování z dob nejstarších. Roku 1285 daroval Demetrius z Bukové „za své i svých předků spásu duší a z úcty k svatému kříži“ patronát fary Olší klášteru Doubravníku na Moravě.

Také dějiny českého umění začínají vlastně zprávou o Božetěchovi, který vytvořil Ukřižovaného v nadlidské velikosti a za pokání jej musil donést do Říma. Ale

máme skutečné nálezy kříže ještě staršího původu než z doby Božetěchovy, jako jest byzantský křížek, nalezený v sutinách kláštera Ostrova po povodni Vltavy v r. 1799, nebo kříž v rumech kláštera v Podlažicích a jiné nálezy, uchovávané v Národním museu i v museu města Prahy. Na nejstarší plastice české (portál chrámu v Hrusicích) jest rovněž kříž. A jak rozsáhlou oblast zaujímá kříž v českém malířství, dochovaném nám ze XIV. století i věků pozdějších! Stejně památky nejstaršího českého písemnictví honosí se zlomkem legendy o dřevu svatého kříže.

Stejně vysoké naše duchovenstvo pečovalo o rozšíření úcty svatého kříže. Roku 1138 biskup Zdík, vracaje se z druhé pouti z Jerusalema, přinesl částčku sv. kříže, darovanou mu tamním patriarchou. Částku onu věnoval kostelu sv. Václava v Olomouci. Církevní svátky sv. Kříže bývaly u nás svátky zasvěcenými. Olomoucký biskup Jan na popud Karla IV. i na Moravě o synodě 22. května 1380 v Kroměříži nařídil svěcení svátku Nalezení svatého kříže. Kterak svátky k poctě svatého kříže oslavovány, zřejmo z privilegií města Uničova, kterému 1373 markrabě Jan (zakladatel tamního kostela sv. kříže) povolil zvláštní osmidenní trh na den Povýšení sv. kříže.

Kříž býval také nejoblíbenější ozdobou kroje.

Ze starých posledních vůlí lze souditi, jak byla ozdoba kříže oblíbena a rozšířena. Tak Mikuláš Kelhuf, prostý měšťan pražský, odevzdává dcerám v závěti z roku 1486 kromě jedenácti křížků prostých, pozlatitých, dva křížky s perlami, tři křížky s granátky atd.

Kult sv. kříže byl porušen dobou husitskou, ač sám Hus ve své Postile (201) praví: »Ježíš pověšen na kříži, abychom k Němu věrou hleděli . . .«; i kříže umělecké, žel, byly jeho vyznavači shlazeny na čas, ale brzy zase obnoveny, a to v počtu mnohonásobném. Zabýváje se po léta shromáždováním dokladů o znamení naší spásy, napočítal jsem v Čechách a na Moravě dosud stávajících 308 svatyň sv. kříže, z nichž 130 jest zasvěceno Povýšení sv. kříže a 30 Nalezení svatého kříže. Čtyři chrámy sv. kříže postavili čeští vystěhovalci za oceánem na území Spojených států amerických. Mnoho svatyň nedochovalo se na naše dni, jako zrušený kostel sv. kříže u Štramberka, který býval vyhledáván až 10.000 poutníky o svátku Povýšení sv. kříže, neb v Čechách Hora svatého kříže nad Chotěšovem.

Jak rozšířeno bylo u nás stavění křížů na místech veřejných, a že jde do rozměrů naprosto neočekávaných, svědčí, že není farnosti, kde by nebylo nejméně několik křížů, ale jsou osady, kde jest i křížů veřejných při cestách, domech a v polích až přes čtyřicet. (K jihlavské faře již roku 1752 náleželo 41 křížů, v okrese bučovic-kém napočteno r. 1900 mnoho soch a Božích muk, křížů pak 123, atd.) Podle přibližného jen určení můžeme bezpečně říci, že jest jen v Čechách přes 80.000 veřejných křížů a Božích muk (nečítaje kříže hřbitovní), které z valné části byly postaveny jen nejchudšími vrstvami lidu; mám výpisky z farních pamětních knih, kde pasák staví kříž a kde služby zakládají nadání po 100 zlatých na udržování křížů.

Kolik jen tu prokázáno smírných obětí!

Projevy úcty rozšířeny pak v 16. a 17. věku ve stavbu celých kalvarií a křížových cest, z nichž se stala i proslulá poutní místa.

Také všichni čeští a moravští světcí prokazovali svatému kříži nejvroucnější úctu; svatému Janu Nepomuckému dostal se za to kříž v ruce i do sošnických zpodobování. Z méně známých připomínám ctihodnou Andělu českou, která byla dána bratrem Vladislavem na vychování do kláštera, celé hodiny proklečela před obrazem trpícího Spasitele a ronila slzy nad jeho mukami. Dojemný příběh čteme o matce sv. Klimenta Dvořáka: Když jí zemřel manžel, bylo Klementovi — jednomu z 12 sourozenců, sedm let. I přivedla hošíka před kříž a pravila mu ukazujíc na Ukřižovaného: »Hle, synu, tento jest nyní tvým Otcem; přičiň se, abys po takové cestě krácel, která se jemu líbí.«

A kdož spočte ony všechny projevy úcty svatého kříže v životě náboženském, v kostele i doma, opředené zvroucnělými oslavami lidovými? Mnohá tato znamení spásy postavena pak na paměť význačných událostí, neštěstí, povýšení osad, zrušení roboty, odvrácení morových ran a podobně.

Zkrátka, význam kříže i po stránce čistě kulturní jest také u nás nepřehlédnutelný a nedocenitelný.

A jest jen litovati, že po převratu rukou obrazoboreckou bylo u nás zničeno tolik znamení naší spásy, v němž jediné i národu našemu kyne lepší, šťastnější budoucnost . . .

STAROČESKÁ LEGENDA O DŘEVU KŘÍŽE

Tuto se píše pověst krásná o dřevu svatého kříže.

Praví jedna kniha jistá řeč písma římského, že Mojžíš, služebník boží, když na poušti přebýval s lidem israelským, kterýžto byl z Egypta vyvedl a kterémužto Pán Bůh na tomto světě ráčil jest zjeviti, co by měl na tomto světě v tělesenství činiti neb kterak pro spasení lidské bydliti.

Tehdy jednu noc dáno jest jemu skrze sen viděti jedno dřevo, z kteréhožto by měl kříž boží býti. I uzřel tři ratolesti velmi krásné před sebou. A když procitl i vstal, takéž našel před sebou tři ratolesti převelmi krásné položené, kterakéž byl ve snách viděl. A protož přikázal synům Aronovým, aby ty ratolesti vezmouce i položili v chrámu, do toho času, dokavadž by nevešli do slíbené země. A když by vešli, aby tři ratolesti v té zemi vsadili.

Tehdy, když ty ratolesti v té zemi vsadili, převelmi divně stály, až do krále Davida nic nerostouce; ani zelenosti listu neměly. Ale tak právě stály, jakož jsou se byly Mojžíšovi ukázaly a zjevily, do toho času, až pak svatý David našel jim místo v svém sadu, i přesadil je. Tehdy tu rostly, až ve čtyřiceti letech bylo veliké dříví z nich, mezi jinými dřevy nejušlechtilejší, nebo nižádné dříví, což tu jeho bylo s těmi třemi ratolestmi, nebylo tak rozkošné, jakožto ty tři metly, kteréž jesti Mojžíš procitnuv sluha Boží našel.

Tehdy svatý David na každé léto vrchoviště toho dříví stříbrným obručem, aby spíše vzrostlo, vzhůru spojoval a

jiné také ratolesti rozšiřoval, aby to dřevo rostlo v širokost. A když to dřevo ustavičnou zelenost majíc v jedno se dřevo srostlo, tehdy to dřevo divnou a rozkošnou vůni mělo, takže ani v létě ani v zimě krásy ani svých listů zelenosti nikdy neproměňovalo. A když to dřevo ze všech jiných vyrostlo bylo, tehdy za času krále Šalamouna, kdyžto chrám Bohu na čest stavěl, to dřevo k tomu vzavše i chtěli k některé věci toho díla přijednati. I nemohli. A tak od těch řemeslníků bylo opuštěno, ale na umučení Pána našeho Ježíše Krista bylo jest důstojně kříži svatému přihotoveny, na kterémžto život světa visel, na kterémžto také Pán Kristus zvítězil jest a smrtí svou svatou naši jest přemohl.

Z křižovnického kodexu (zn. XXII A 4. str. 121—124).

BOŘIVOJ ZAKLÁDÁ KOSTEL SV. KŘÍŽE VE DVOŘE KRÁLOVÉ NAD LABEM

Když kníže Bořivoj přijal na dvoře Svatoplukově svatý křest a z Velehradu se vracel, dověděl se na hranicích své země o vzbouření stavů českých pro přijetí nového náboženství. Tehdy se poněkud uchýlil od přímé cesty a místo do Prahy přibyl na Královéhradecko, kdež se mýnil zdržeti, než se vzbouření poněkud uklidní. I vyjel si jednoho dne s komonstvem na lov, a pronásleduje jelena, vzdálil se od své družiny tak, že se jedni druhých loveckými trubkami nebyli s to dovolati. Jsa v krajině zcela neznámé, bloudil až do čiré tmy, načež utíkáje se

k povýšenému na kříži Spasiteli, zaslechl kohoutí hlas. Poznamenav to místo, učinil slib, že tam, kde po prvé uslyšel strážný hlas, postaví kapli ke cti na kříži povýšeného Spasitele, a sledoval zpěv kohouta. Brzy spatřil sloup dýmu, vystupující z rudého ohně, zaměřil k němu a octl se u chatrče uhlíře, jenž mu poskytl přístřeší. Bořivoj se s východem slunce vydal na zpáteční cestu a uhlíře povýšil do stavu panského, nazvav ho Dejmem, a svěřil mu dozor nad stavbou kostela. Místem oním bylo to místo, kde jest nyní kostel sv. kříže ve Dvoře Králové nad Labem. První svatyně byla dřevěná.

Ant. K. Viták: Dějiny král. věrného města Dvora Král.

KŘÍŽ SVATÉ LIDMILY

V sakristii chrámu Panny Marie před Týnem v Praze stojí kříž prostřední velikosti, o němž se vypravuje, že stával v modlitebně svaté Lidmily, když zbožná babička svatého Václava sídlila v paláci svém v týnském dvoře. Za vlády pohanské kněžny Drahomíry byl však týnský kostel bohoslužbě křesťanské uzavřen a proto dala sv. Lidmila prokopati tajnou chodbu podzemní do kaple, aby mohla býti v noci přítomna tajné mši svaté. Na oltáři té kaple pak dala postaviti kříž ze své modlitebny. Tělo Kristovo na onom kříži je zhotoveno z tlačené kůže, což zavdalo příčinu k pověsti, že kůže ona pochází z těla lidského, a to z prvního křesťana, jenž byl za vlády Drahomíry utracen pro víru Kristovu.

Fr. Ruth: Kronika král. Prahy a obcí sousedních

POKÁNÍ BOŽETĚCHOVO

Roku 1091 vsadil sázavský opat Božetěch králi Vratislavovi při slavných bohoslužbách královskou korunu na hlavu, což bylo výhradním právem biskupovým. Pražský biskup Kosmas chtěl opata pro tuto troufalost sesaditi; z ohledu na krále, jehož přízně Božetěch požíval, mu trest zmírnil. Poněvadž opat Božetěch byl dovedný sochař a řezbář, uložil mu, aby vyřezal kříž s podobou Ukřižovaného své vlastní velikosti a zanesl jej na vlastních ramenou do Říma do chrámu svatého Petra. Božetěch těžké pokání splnil a vykonal strastnou pout s křížem přes nebetyčné Alpy k hrobům svatých apoštolů.

Nošení křížů bylo tehdy ovšem více obvyklé; mniši sázavští chodívali v postní době v procesí, nesouce na ramenou velké kříže za zpěvu žalmů, a dav lidu šel za nimi.

P. Blažej Ráček T. J.: Československé dějiny, str. 67.

V některých zemích jest dosud oblíbeno putovati za pokání neb na dobrý úmysl s křížem; v kostele v Maria Plain (Solnohrady) i na jiných alpských poutních místech jest celá snůška podobných křížů. Rovněž o letošním milostivém létě připutovalo do Říma pěšky více osob s těžkým křížem, jako poutník z Bavor, který před velikonoce pěšky dospěl do Říma s křížem dva a půl metru vysokým a 30 kg těžkým.

KŘÍŽ U ŽANDOVA A ZALOŽENÍ OPATSTVÍ TEPELSKÉHO

Na samé hranici Chebska při cestě, která vede ze Žandova přes Konradsgrün do Kinšperka, spatříš kříž, jehož udržování přísluší majiteli t. zv. „Fegenhofu” v Žandově. Stojí na tom místě, kde český velmož blahoslav. Hroznata, z pouti do Říma se vrací a mdlobou klesá, učinil slib, že vystaví klášter, bude-li zachráněn. Tehdejší majitel „Fegenhofu” vyjel v nezvyklou dobu na pole, našel polomrtvého poutníka a naložil ho na vůz. Na prosbu Hroznatovu pak dal volům svým tak dlouho jeti bez pobídky, až se zastavili na místě, kde potom bylo zbudováno slavné opatství tepelské.*

B. Bernau: Ottovy Čechy, díl X., str. 57.

„KŘÍŽ VRATISLAVŮV” U ČECHTIC — NEJSTARŠÍ NAŠE „BOŽÍ MUKA”

V kraji mezi Sázavou a Želivkou poblíž Čechtíc při polní křižovatce nad nízkým břehem při úvozu podle lípy stojí Boží muka, zvaná „Vratislavův kříž”; jejímu stáří se podivují i odborníci. Dějepisec J. V. Šimák ve vlastivědném sborníčku „Zálesí” (roč. II., strana 99.) o ní píše: »Z jediného dubu stesaný čtyřboký hranol, vzhůru se šířící, v půli trochu nalomený, a tu nesoucí jedinkou chudičkou ozdobu, tři zářezy nad sebou doko-
la obvodu. V severním boku vydlabaný výklenek, zavře-

* Klášter Teplá založen roku 1193.

ný mřížkou; patrně však, že jest obé uděláno mnohem později. Svrchu novější, rozbitá stříška šindelová, na jejím temeni zvětralá ramena dřevěného křížku. Chudé. co nejprostší „Boží znamení“ — ale prastaré. Dřevo vy-močené do šediva, zvráščelé a křivolace v letech rozpu-kané, takže do rýh prsty můžeš vložit. Nemáš pomůcek k vročení, ale bezděky v divné úctě cítíš, že stojíš před svědkem dob nepamětných. V mysli se vybavuje kde-který publikovaný obraz „božích muk“, a přece i nej-starší z nich se zdá mnohem mladší . . .«

Shlédnutí tohoto prastarého kříže a jeho okolí dalo zmíněnému učenci určiti neznámou dříve stezku zem-skou od Prahy přes Větrný Jeníkov ke stříbrným dolům jihlavským, probíhající na pomezí moravském krajinou, již učinili kácením „Borku“ a zalidněním přístupnou řeholníci želivští. Kříž, jenž dosud tu stává — třeba snad několikráte potom obnovený — skutečně bude spíat s úctyhodnou vzpomínkou na prvního českého krále, udržovanou prostou tradicí již přes osm set pa-desát let, což se opírá i o darování Újezdce Svatavina na Želivce kapitole vyšehradské manželkou Vratislava II. (1061—1092) Svatavou Polskou. „Boží znamení“ nad touto cestou na křižovatce bylo již tehdy zřízeno.

KŘÍŽ Z KLAŠTERA BL. ANEŽKY PŘEMYSLOVNY

Bylo to právě 26. srpna roku 1278 na osudný svátek sv. Rufa. Do Čech tehdy přišla zpráva, že se chýlí k roz-

hodnému boji mezi císařem Rudolfem a králem českým Přemyslem Otakarem II. Teta králova, bl. Anežka, plná úzkosti, žádá řeholní sestry, aby s ní šly prosit Boha za šťastné vyřízení boje, a klarisky poslechnou povelu „starší“ sestry své a ubírají se do svého chrámu.

Po vykonané tam pobožnosti vracejí se již do svých cel ochozem klášterním, jímž se rozléhá zbožný jejich zpěv a modlitby. Ale i tu se zastavují před obrazy svatých českých patronů, až stanou naposledy před křížem, visícím na stěně.

»Pane, smiluj se nad námi!« předříkává Anežka, a sestry odpovídají, ale co to? Hlas abatyše se chvěje, až pojednou umlkne, a místo něho srdcervoucí pláč zazní se rtů jejích. Klarisky se zaleknou a už ty, které klečely blízko, zvedají se země svou milovanou představenou, jež padla do mdlob. Chtějí se ptáti, co se jí pojednou stalo, ale ta už mluví sama: »Ó, rozmilé sestry, zle jest! Bůh navštívil lid svůj těžkou ranou! Viděla jsem, kterak krev z ran Spasitelových kane dolů, i chtěla jsem ji zachytiti do svých dlaní. Avšak vtom pojednou vidím obraz nevidaný: pole poseté mrtvolami a mezi nimi i krále Otakara se rty zsinalými, ležícího na zemi, s velikými ranami na hlavě i celém těle!«

»Neplač, máti!« těší klarisky svou abatyši a umývají tvář její. »Král nezemře v boji, neboj se!« Ale „starší“ sestra není k utišení. A zpráva na sklonku druhého dne došla potvrzuje hrozné sice, ale pravdivé vidění.

Od těch dob prý den co den bylo bl. Anežku viděti, kterak se před tím křížem modlila, zvláště když těžké

dni dolehly na vlast i český lid, který tolik milovala . . .

Až potud vypravuje legenda. Co se s památným křížem stalo, těžko pověděti. Prý dán byl do kláštera sv. Benedikta na Hradčanech, když klarisky musily opustiti svůj řeholní dům na Františku. Ale nepotkal tentýž osud v téže době josefinské i klášter barnabitů při zmíněné již hradčanské svatyni? A proto těžko věriti těm, kteří dosud ho tam vidí, jako oněm, kteří jej hledají v chrámě sv. Víta, anebo docela i jinde. Kříž podle všeho zmizel — legenda zůstala.

Také u svatého Jiří na hradě pražském si staří Pražané ukazovali kříž, o němž vypravovala pověst, že kdysi stával v klášteře bl. Anežky. Před ním poklekla světice právě na den sv. Rufa roku 1278, aby se modlila za zdar zbraní bratrovce svého, krále Přemysla Otakara II. Ale pojednou vzkřikla zděšením — kříž prý se potil a věstil tak smrt a záhubu Otakarovu.

Julius Košnář, »Čech«, 1916.

KŘÍŽ ARNOŠTA Z PARDUBIC NA HOŘE TÁBOR U LOMNICE NAD POPELKOU

Arnošt z Pardubic, první arcibiskup pražský, uslyšev o loupežných vpádech v krajině jičínské, putoval s potlačeným lidem na horu Tábor, a tu zavěsil na strom kříž, který sám vyřezal. To se stalo asi roku 1343. Příčiněním arcibiskupovým dal císař Karel IV. zbaviti krajinu od loupežníků. Později tu rytíř Zdeněk z Lomnice vystavěl

dřevěnou kapli; ale ta vyhořela ke konci válek husitských a památný kříž byl neznámým způsobem zachráněn v hromadě kamení, jaké se tu houfně mezi políčky vyskytují.

V době té se na Táboře ukazovala zvláštní světla a v zemi zvučely zvony. Voda z blízké studánky „Křížovky“ povzbuzovala příchozí ke ctnosti a spravedlnosti. Zaujat těmito divy, dal tu Vilém hrabě z Valdštejna vystavěti kostel Proměnění Krista Pána, jemuž se r. 1527 dostalo biskupského posvěcení.

Když byl založen 8. listopadu 1627 kartusiánský klášter ve Valdicích u Jičína a světla, jak dí pověst, se na Táboře opět ukazovala, podnikli kartusiáni procesí na památnou horu, kdež v hromadě kamení našli kříž, v němž byl poznán onen rukou Arnoštovou vyřezaný. Kříž odnesli kartusiáni do svého kláštera; po nějakém čase bylo tělo Kristovo s původního kříže, který byl mnichům ponechán v odměnu, sňato, na jiný kříž z fíkového dřeva položeno a do chrámu na Táboře v slavnostním průvodu přeneseno. Zde se chová k uctění na hlavním oltáři.

Nynější kostel, nadaný odpustky a vyhledávaný četnými poutníky, pochází z roku 1704.

J. F. Fučík: »Škola Bož. Srdce Páně«, 1884.

KŘÍŽ KUBATŮV NA ZBUDOVSKÝCH BLATECH

Jedeme-li drahou od Protivína k Čes. Budějovicům, spatříme napravo od trati nedaleko vesničky Zbudova na

pastvinách pomník neohroženého rychtáře zbudovského Jakuba Kubaty se zdviženou k přísaze pravicí. Po dlouhá leta, než byl tento pomník roku 1904 vztyčen, stával tu kámen, označený křížem, a kříž s nápisem:

*Já Jakub Kubata
dal jsem se stít pro Blata.*

Pastýřové, pasoucí tu ze čtrnácti vesnic stáda, chodili se k tomuto kříži často modliti a přenášeli z pokolení na pokolení historii památného místa, jak ji stručně hlásá zmíněný nápis. Před několika sty lety vznikl spor blatských obcí se sousedním panstvím o tyto pastviny; při vyhrál „pán“, držitel panství, ale blatský sedlák Jakub Kubata spokojen nebyl. Usiloval, aby pozemky, náležející věky obcím, byly jim opět vráceny. Konečně žádal, aby staré právo mohl odpřisáhnout jako pravé dědictví obcí. Po nemalých potížích druhá strana přivolila. Přišel den přísahy. Sešel se lid z celých Blat, soudcové i vrchnost na místě, kde stál kříž. Místo přísahy však dala vrchnost hrdinného obhájce popraviti. Před popravou rychtář Kubata prohlásil: »Přisahám, že naše právo jest pravé; je-li má přísaha svatá, smyje Bůh mou krev nevinnou, která padne na nespravedlivé soudce!«

Sotva poprava vykonána,* přikvačila bouře a veliký déšť spláchl nevinnou krev. Vrchnost ujížděla plným tryskem odtud, o půdu oněch obcí nikdy už neusilujíc.

Podobně označovaly kříže i místa jiných poprav, jako Koziny atd.

* Poprava stala se kolem 20. dubna 1581.

KTERAK BYL ZACHRÁNĚN KŘÍŽ FRANTIŠKÁNSKÉHO KOSTELA V BECHYNI

Roku 1619 protestantští stavové čeští oblehli město Bechyni a zvláště pustošili klášter a chrám františkánský, oblíbený pro četné milostné sochy a obrazy. V neděli 20. srpna vnikli vojáci před bohoslužbami do kostela, rouhali se Panně Marii, řeholníky spoutali a odvezli do Prahy. Místní ovčák upozornil vojáka Prokopa Kudláčka z Milévsko na zázračný kříž Kristův; ten hned tasil meč, a vyskočiv na oltář, uťal Ukřižovanému spodní část obličeje. Jiný voják, Matěj Stránský, vystoupil zatím na kazatelnu a měl ohavnou řeč; konečně vzal kámen a uhodil jím Krista na kříži; ale kámen se od kříže odrazil a zasáhl rouhače, že ho odnesli z chrámu polomrtvého.

Vida to jiný voják Valentin Šmaha, chopil se ručnice a střelil do kříže. A hle, z těla Ukřižovaného vytryskla jasná záře na všechny strany. Ostatní vojáci zatím zneuctili Pannu Marii, sekerami ničili oltáře, házeli je na hromadu a zapálili. Požár zničil celý poutní chrám.

Když k večeru plameny uhasly, přišlo na spáleniště několik občanů bechyňských; pátrali po zázračných obrazech. Primátor města našel v rumech kříž, který tajně odnesl do svého domu; podobně jiní učinili s ostatními památkami, jež k velikému divu zůstaly ohněm nepoškozeny. K uctívání kříže se potom tajně scházivali u primátora, dokud klášter a chrám nemohl býti obnoven.

P. Klement Minařík O. F. M.: »Seraf. květy«, IX., 209.

Z POVĚSTÍ O KŘÍŽI NA KARLOVĚ MOSTĚ

Ve veliké úctě byl vždy kříž na kamenném mostě Karlově, o němž se věřilo, že je to paladium země české.

O tomto kříži se vypráví celá řada pověstí a legend, z nichž uvádíme jednu méně již známou. Již zimní král Bedřich Falcký prý jej na přání své choti chtěl dáti odstraniti, ale v celé Praze podle pověsti se nenašel nikdo, kdo by se propůjčil k ohavnému dílu. Až teprve r. 1648 se kterémusi švédskému důstojníku podařilo rozbítí jej dobře mířenou kulí z děla, aby Ukřižovaný už nepomáhal Pražanům. Ale ti přes to vše Švédům pověděli, zač je český dobrý loket, neboť se s nimi vypořádali nadobro. První, kdo padl, byl onen švédský důstojník, který se místo slíbeného povýšení odebral na onen svět.

KŘÍŽ—POKLAD

Stará pražská pověst vypravuje o chudém zedníku, otci několika dětí, který žil pod Emauzy v době třicetileté války. Že tenkrát byla bída všude domovem, neměl ani tento chudák s dětmi s dostatek chleba. I modlil se každého večera, kleče se svou rodinou před dřevěným křížkem, jenž visel v jeho světnici jako jediná památka z lepších dob. Sotva jedné noci usnul, zdálo se mu, že slyší hlas: »Jdi pod Slovany, kde stojí starý kamenný kříž, odval schod, jenž tam slouží za klekátko, a najdeš tam poklad!« Ale chudák neodvážil se tak učiniti, aby nepo-

hněval Boha, a teprve když se sen opakoval po třetí, poslechl a našel tam opravdu hromadu dukátů. Bylo po bídě. Pán Bůh skutečně pomohl. — Ale zda v každém kříži nemáme poklad? Jeť kříž symbolem našeho Spasitele a jeho lásky, jenž nám vždy skýtá útěchu. Proto nescházel v žádné české chaloupce, ani paláci. Ale jak je dnes, v době bez Boha?

Julius Košnář: Legendy a pověsti ze staré Prahy.

BŘEZNICKÝ KŘÍŽ

Těžce se loučila paní Lidmila, hraběnka březnická, se svým chotěm Jiřím, odjíždějícím do boje proti Turkům. Žili dosud tak klidně na svém zámku uprostřed zelené obory, šťastní vzájemnou láskou a milovaní lidem, kterému byli vrchností opravdu milostivou. Od vrat březnického zámku neodešel jediný chudšas s prázdnou a oprávněné stesky poddaných nalézaly vždy vyslyšení.

Teprve zvěst o chystané válce se sveřepým nepřitelem, ohrožujícím celou střední Evropu, zčeřila hladinu klidného života v Březnici. Pan Jiří věděl dobře, že není omluvy pro jeho neúčast, a povinnost mu byla nade vše.

Loučení je vždy těžká věc, nejtěžší, když odchází otec dětem. Šestiletý synek Jiříček a čtyřletá Liduška, mazlíček tatínkův, nechtěli ani slyšet, že by měl od nich odjet, snad na několik let a snad — nedej Bůh — navždy. To bylo slziček, že by se po nich dalo převážet. Plakal celý kraj a daleko vyprovázeli pana hraběte s přáním šťastného návratu . . .

Zesmutněly břízky v oboře a dlouhé jejich větve často slýchaly rozhovor maticky s dětmi o tatíčkovi. Jiříček by nejraději šel za tatíčkem a zkoušel, jak mu sluší po boku dřevěná šavlička. Zato se Liduška stále vyptávala, kdy se už tatíček vrátí, aby ji pohoupal na koleně a vypravoval pohádky, jaké nikdo nedovedl. A tak se stávalo, že nakonec březové větve stíraly slzičky s očí trojici, na kterou v dalekých Uhrách vzpomínal v boji pan hrabě Jiří.

Štěstí válečné bylo střídavé a malé vítězství nad Turky zapláceno bylo velikými ztrátami. Boj byl dobojován a hrdinové se vraceli do svých domovů. S jakou nedočkavostí vyhlížela paní Lidmila svého muže, jak vroucně se modlily denně děti za šťastný návrat tatíčkův! Ale nebe jako by bylo hluché. Hrabě se nevracel a každá hodina odnášela naději kus za kouskem v bezednou tůň.

V zámku bylo stále jako po pohřbu. Ani nové jaro nedovedlo rozveseliti rodinu, oplakávající tatíčka.

Jednoho dne vyrušil zámeček z klidu divný hluk lidí, přinášejících bílého velkého ptáka. Chytli ho na louce, a když zpozorovali na poraněné noze kovové pouzderko, přinesli ptáka na zámek. Drátek byl rozdělán, pouzderko otevřeno a uvnitř nalezen lístek, kterým dával o sobě pan hrabě Jiří zprávu, že je v temném žaláři tureckého zajetí, ze kterého mu pomůže jen velké výkupné.

Jako blesk působila tato zpráva po celém kraji. Rozjasnila tváře paní Lidmile, rozžehla ohníčky v očích dětí a radostí naplnila srdce všech poddaných. Čápovi byla

ošetřena poraněná noha a byl puštěn na svobodu. V kostele zpíváno slavné Te Deum, ale pak usedl opět stín v tvář paní hraběnce, když poznala, že výkupné přesahuje několikrát cenu celého panství. Jak vysvobodí svého muže, jak zachrání otce svým dětem?

V těchto těžkých chvílích byl jí jediným útočištěm Bůh. On sám jen věděl, kolik času ztrávila na modlitbách v zámecké kapli a jak vřele prosila o jeho pomoc. Jedné noci měla paní hraběnka divný sen. Zdálo se jí, jak v oboře pod břízkami byl vykopán veliký poklad. Nepřikládala tomu snu žádného významu, ale když se sen opakoval i druhé a třetí noci, dala hraběnka kopati na místě ve snu označeném.

A skutečně! Když byly skáceny břízy, nalezen pod nimi velký poklad zlatých mincí, které dobře stačily na výkupné Turkům.

Hrabě Jiří byl zachráněn a vrátil se šťastně ke své milované rodině. Z vděčnosti k Bohu za zázračné nalezení peněz postaven byl v oboře březnické kříž, který je až dosud majiteli březnického panství udržován ve vzorném stavu.

Karel Doubravský: »Naši mládeži«, roč. III., 1932, 40.

KRUCIFIX U KŘÍŽOVNÍKŮ

V sešlém domku u řeky nedaleko kláštera křižovnického přebýval mladý řezbář, nadaný a dovedný, ale chudý. Nikdo ho nevyhledával, aby od něho chtěl nějakou práci, on sám pak si neuměl zakázky vyhledávati, a tak jen ži-

vořil; často neměl ani do úst. Tím větší bylo jeho podivení, když jednoho dne zaklepal někdo na dveře jeho dílny a vkročil tam kněz-křížovník. Řezbář nemohl hned uhodnouti, co by asi kněz u něho chtěl, ale zaradoval se velmi, když uslyšel, oč běží.

»Slyšeli jsme o tobě,« povídá řezbář, »že něco umíš, a chceme to s tebou zkusiti. Práce by bylo pro tebe v klášteře dost, ale chceme se přesvědčiti, co dovedeš. Měli jsme v klášterní chodbě veliký krucifix starodávny. Přetrval šťastně střelbu švédskou, ale když jsme jej teď do nové chodby chtěli pověsiti, upadl dělníkům na dlažbu a rozbil se na padrtě. Byltě všecek červotočem prolezlý. Nezbyvá než dát zhotovit nový. Slyšel jsem o tobě, že jsi dovedný řezbář, a také jsem to převorovi pověděl. Myslíme, že bys tu práci dobře provedl.«

»A také provedu,« zvolal řezbář radostně. »Chci svoje umění ukázati, chci vyřezati krucifix, jakého nemá druhý klášter ani kostel v Praze ani jinde v zemi.«

Smluvili se, řezbář zašel k převorovi a zakázku od něho přijal. Převor netajil se tím, že by v klášteře i jiné práce bylo dost. Bude třeba brzy nového oltáře do klášterního chrámu, i rámy řezané na obrazy budou pořizovány, které při obléhání vzaly za své. Řezbář znovu ujistil, že budou velební páni s krucifixem spokojeni, přitom však hned přiznal svoji bídu, s ostychem dokládal, že nemá ani na dřevo. Vyplatili mu závdavek a řezbář odešel, aby se přichystal k práci.

Koupil si dřevo a také hlínu obstaral; chtěltě nejprve z hlíny vytvořiti svoje dílo, aby je pak podle toho ze

dřeva vyřezal. Ale potřeboval také, podle koho by postavu Ukřižovaného vymodeloval. Nešel takového člověka hledati daleko. Nablízko při vltavském břehu vně hradeb městských, v polorozbořeném domku zůstával mladý žebrák, pro nějaký neduh práce neschopný; toho řezbář dobře znal. Říkával si o něm: »Bídnější než já bídný.« Ale tvář toho chudáka byla rysů ušlechtilých; pravda, že bída z nich vyzírala a churavost. — Na toho vzpomněl řezbář, toho i do svého domku přivedl, aby mu byl modelem pro umírajícího Krista. Pořídil si také břevno, k němuž rozpiaté ruce stojícího žebráka přivazoval.

Práce dařila se dobře, tělo Ukřižovaného brzy bylo vymodelováno. Ale s tváří byla potíž. Žebrák, jenž teď stravu měl na každý den zajištěnu, byl spokojen se svým osudem a spokojenost se také brzy zračila v jeho tváři. Těžko bylo řezbáři najíti v ní výraz, jaký se zračí v tváři člověka zmučeného a umírajícího. Nic nebylo platno přemlouvání, aby se žebrák tak tvářil, jak to řezbář potřeboval. Konečně připadl řezbář na takovouto myšlenku. Přitáhl hodně provazy, jimiž byl žebrák přivázán, také nohy přivázal ke špalku nějakému tak, že se žebrák hnouti nemohl, a když doba uplynula, po které jindy žebrák odvazoval, neučinil tak.

»Neodváži tě,« povídal polekanému žebrákovi, »dokud v tváři tvé výraz neuvidím takový, jakého potřebuji.«

Zděšený žebrák prosil, poroučel, ale nic platno. I dal se ten žebrák do křiku, pomoc svolával. Řezbář se tím rozhorlil, uchopil nůž, přiskočil k žebrákovi — a nůž mu

vrazil k srdci. Na smrt poraněný vzkřikl, ale hned se ztišil, sklonil hlavu, dokonával.

Řezbář ulekl se svého činu, ale potom, pohlížeje ve tvář umírajícího, spatřil v ní výraz, který předtím marně hledal. Chopil se hlíny, aby jej zachytil. V zimničním chvatu pracoval, až měl zanedlouho tvář vymodelovanou tak, že si lépe přátel nemohl. Nato odklidil mrtvolu žebrákovu; zakopal ji ve sklepě.

Když potom krucifix ze dřeva byl vyřezán a donesen do kláštera, kněží křižovníci až se ulekli, jak pravdivý je výraz tváře umírajícího Krista. Pochválili řezbáře za mistrovské dílo, zaplatili mu dobře a slíbili, že mu zase brzy dají práci.

Ale krucifix bylo jediné dílo, které řezbář ten vyřezal pro klášter křižovnický. Lidé zakrátko pohřešili mladého žebráka. Proslechlo se, že k řezbáři chodil a tam se také po něm sháněli. Řezbář říkal, že o něm neví, ale tak byl ulekán a zmaten, že to bylo všem nápadné. Dostala se ta věc k soudu, z radnice přišli na řezbáře, a když i stopy krve našli v jeho dílně, odvezli ho do vězení. Zapíral s počátku, ale na mučení se přiznal, že žebráka zabil. Pověděl také, jak se to stalo a kde skryl mrtvolu.

Odsoudili páni řezbáře ke ztrátě hrdla, a tak skončil na popravišti. Památka jeho umění i zločinu zůstala však v klášteře křižovnickém.*

Adolf Wenig: Staré pověsti pražské.

* Domněnky a poznámky o této legendě viz v časopise »Od Karlova mostu«, roč. IV., str. 64. a n., a roč. V., str. 39. a n. (Al. Borecký: »Zeyerův Inultus« a Ant. Šorm: Poznámky k Inultovi u křižovníků.)

O KŘÍŽI NA PÍSECKÉM MOSTĚ

Těžce zadumán seděl písecký mistr cínař Václav Hanzl u svého díla. Opíral jednou rukou hlavu, druhou nevědomky rovnal na koleně silnou koženou zástěru. Práce stála a pilný jindy mistr zahálel, ač věděl, že každý uplynulý okamžik jest nenahraditelný.

Takovou pěknou a čestnou prací ho město pověřilo, a věru, že mistr ji rád přijal. Měl ulíti pěknou podobu Krista na dřevěný kříž, který bude vztyčen na mostě. Však ukáže, co umí, a dílo jeho bude na věčnou pamět potomkům. I cizinci rádi krok zastaví a budou se podívatí jeho práci.

První podoba byla provedena, ale ku podivu, nezdařila se. »No stává se tak, stává, nejčastěji tenkrát, když člověk má v mysli dílo krásné, a skutečný výtvar neuspokojí,« těšil se mistr.

A začal znovu. — — Leč práce byla ještě horší. A bylo tak i při pokusech dalších. Nespokojen uléhal mistr večer na lože; celé noci nespal; až z rána teprve usínal neklidným, zlým spánkem. Znavený pak přicházel k dílu, které jako by neměl nikdy ukončiti.

A páni z radnice se již dvakrát poptávali, kdy bude hotov kříž, k jehož patě sochy Matky Boží, sv. Jana a Maří Magdaleny již byly připraveny.* Veselý a hovorný dříve mistr vyhýbal se lidem, aby ušel otázkám. Přemýšlel o nezdaru práce, ale nikde vysvětlení. Až dnes!

* Sochy tyto ve skutečnosti vznikly až později.

Ano, až dnes si vzpomněl, že tenkrát, když se při druhé zkoušce podoba Ukřižovaného nezdařila, mrskl formou do kouta a nekřesťansky, bohopustě zaklel. A teď práce prokletá konce nebere. — — —

Hřích, těžký hřích tíží mistra. Jak Boha usmířiti?

Poslední paprsky zapadajícího slunce osvětlují dílnu. Ostře září kov nezdařené podoby Kristovy. Ticho a mír večera vkrádá se do dílny, a ku podivu — i mistr cítí úlevu. Ty zlaté sluneční paprsky jako by rázem osvětlily unavené nitro. Mistr cínař kleká ke svému nepodařenému dílu a ústa, která dříve proklínala, vroucně šeptají slova modlitby; prosí za odpuštění a milost. Do noci klečel. A Bůh se smíloval.

Druhého dne se dal mistr znovu do díla, a to docela jiným způsobem.

Nanesl do dílny množství vlhké hlíny, do které pak vtiskl svůj obličej. Tak dostal formu, podle které se mu podařilo ulíti umělecké dílo, které dodnes zdobí písecký starobylý most, který je starší slavného mostu Karlova v Praze. Radostně si mistr oddychl, když odevzdával dílo rychtáři a radním. Chválili a slibovali i chválu ostatního lidu. A když byl ve slávě kříž na mostě vztyčen, poprosil mistr Václav Hanzl o chvíli ticha.

A tu klesl na kolena před celým shromážděním, vyznal se ze svého provinění a v pláči znovu prosil Krista za odpuštění. Chvíle ta prý byla tak pohnutá, že všichni přítomní plakali s mistrem.

A. Schmidová-Krejčová: »Z městských pamětí píseckých z roku 1701.«

KŘÍŽ U ZLECHOVA

Mezi Zlechovem a Starým Městem na Moravě v poli stojí kamenný kříž. Vypravuje se o něm, že jest pod ním pochován ruský princ. Když prchal z bitvy, vrazil k jednomu kováři a prosil ho, aby jej schoval před pronásledovateli, že se mu bohatě odmění. Kovář se domníval, že princ má u sebe mnoho peněz. Rozřízl kovářský měch a kázal princovi, aby se do něho schoval. Když princ do měchu vlezl, kovář jej utloukl kladivem. Peněz nenašel a mrtvolu vyhodil do pole. Tam ji našli, pochovali a postavili kamenný kříž, který tu stojí podnes. — Ale nestojí stále na témž místě. Každým rokem prý se posunuje k silnici a zapadá do země. Až přijde k silnici a celý se schová do země, vznikne velká válka, která se začne na východě a skončí na západě.

Anonym: »Zahrada Moravy«, 1924.

KŘÍŽ S HADEM

Za kterousi dědinou na Hané — za humny u role největšího sedláka stojí posud nahnutý kříž železný, rok po roce se ztrácející v půdě . . .

Na kříži pní tělo Krista Pána, druhdy pozlacené, jehož lesk však čas vytáhl; pod nohama Ukřižovaného se svíjí železný had, zeleně natřený, který se tou dobou téměř dotýká země; tak je kříž nachýlen. Na kříži je přibita okrouhlá tabulka s nápisem:

*Varuj se hříchu jak jedovatého hada,
bude tebe míti svatá Trojice ráda.*

Neznámý v té krajině chodec podívoval se neobvyklému kříži i nápisu na něm, ohlížel se, kdo by mu podal něco bližšího o něm. Hle! Blíží se stařeček Cupáček, dopředu nakloněný jak ten kříž, hlava zasněžená, dobrotkost září mu z očí, v ruce třímá hůl, a na dotaz otvírá ústa svá:*

»Pravda, to je podivný kříž s tím hadem? Každý se mu diví i tomu nápisu. A pozastavují se lidé nad tím, že se neopravuje. Ono to má svůj starý kořínek. Však vám to řeknu.

Před dávnými lety na tom gruntě — však jeho stodoly vidíte u této role — žil sedlák, nejbohatší v Borotíně. Míval čtyři až šest koní, jeden spanilejší než druhý, a měl jediného syna. Chtěl z něho míti pána, dal ho na studie do Olomouce. S počátku se chlapec učil, vědy mu šly dobře, ale časem pozbýval chuti ke knížkám, až milému otci ze škol zdrhl — dal se k vojsku. Starý otec z toho měl smrt, chtěl míti pána — a ono se mu to tak zhatilo. Syn nepřijel ani na pohřeb; vždyť nevěděli, kde vojuje. Byl prý to smutný pohřeb! Všechny znovy kvílely nad největším sedlákem, jenž měl »pole — role — dům«, ale za rakví neplakal jedináček — voják!

Teprve za pět let po smrti otcově se vrátil syn z vojny. Sloužil prý v uherské zemi nebo v Chorvatsku, ale přišel velice zkažený; nemodlil se, do kostela nechodil, jen se

* Vypravování stařečka Cupáčka psáno pův. v hanáckém nářečí.

strojil a jezdil do města. Stará matička měla z něho málo radosti; napomínala ho, ale on se tomu jen smál a odpovídal jí: »Matičko, vždyť jest to všecko leda příroda, ta nás živí, zahřívá a po smrti nám dává útulek; já jsem světa zkušený, já to mohu věděti!«

Po takové řeči se matička ještě více rmoutila, až jí odzvonil umíráček. Zase byl slavný pohřeb z toho gruntu, oba panáčci,* dva kostelníci, čtyři ministranti, deset zpěváků, dvanáct muzikantů, všechny zvony truchlily, ale byl smutnější než ten první; za márami šel sice syn, ale tak, jako by nebyl na pohřbu; ani když mu matičku spouštěli do hrobu, slzičky neuronil, až lidé nad tím promlouvali!

Dlouho po smrti nečekal, brzy přijal sedmou svátost. Říkává se: »Jaký šel, takovou potkal,« a to bylo právě jako ušito na toho zkaženého sedláka. Jezdil-li dříve po světě, nyní tím více; někdy bral s sebou i ženu, ale to bývalo zřídka.

Na tom gruntě nechtěl nikdo sloužiti; rodiče k takovým lidem nechtěli dáti děti na službu, aby se jim nezkažily. I musili si hledati čeled' až na Valašsku. Odtamtud měli obstarožnou služebnou a starého čeledína, který se rád napil; oba prý byli jiné víry — ne naší. Ale ta služka držela na svou víru, a vypráví se, že prý po čase přestoupila na naši.

Ti tedy hospodařili několik let spolu, málo se jim rodilo, neměli požehnání.

*) Kněží.

Desátého roku sedlák náhle skončil, prý ho ovanul zlý vítr ze silného pití.

Pohřeb nebyl již tak slavný, jen s tichou mší svatou; panácci prý nechtěli oslavovati nepřítele víry.

Hospodyně hospodařila podle svého dále; nejraději v neděli za humny připravovala pici kravám.

I poručila jedné neděle služce, když lidé byli na velké, aby šla za humna nažít lucerky k dojení; služka se tomu bránila, nechtěla jít, ale když jí selka slíbila, že jí koupí šátek na hlavu, šla.

Slunce velice pražilo, ani lísteček se nehýbal ani ptáček na stromě nepípl. Ale sotvaže služka začala žít, něco v trávě zasyčelo, a hned spatřila hada, jak se zdvíhá proti ní a jazýčkem švihá jak bičíkem.

Odhodila srp a tatam!

Na dvoře to vykládala hospodyně; ta se tomu smála a posílala ji znovu:

»Co by ses bála takového zvířátka? Nejsi dost velká a nemáš srp v ruce? Jak se bude proti tobě stavět, sekni jej srpem po hlavičce a bude pokoj.«

Ale přestrašená služka nechtěla za celý svět jít za humna.

»Musím tedy nechat vaření,« pravila hospodyně, »a jít sama, krávy by mně bez zeleného nedaly mléka.«

I šla.

Na roli neviděla nic. Nabrousila si srp a žala. Za chvíli zvonil z kostelní věže „pozdvihovák“; neklekla a nedělala: »Bože, Otče,« a žala dál; najednou jí srp vyklouzl z ruky, snad narazila na kámen, shýbla se pro něj

a vtom cosi šš, šš, šš a zezadu jí to skočilo na záda a pak na krk.

Postrašená chytá na hrdlo, co to? Vzkřikla — byl to had, ovinul jí krk jako koupené korály . . . Odškubávala jej s krku, ale on jako by nic, posykoval sobě šš, šš, šš, až se jí ježily vlasy na hlavě.

Letěla domů, volala na služku, aby jí pomohla, ale ta s hadem nechtěla nic mítí, ba ještě hospodyní kárala:

»To máte, tetičko, za to, že v neděli bez potřeby žnete, a když zvoní pozdvihování, děláte se, jako byste neslyšela.«

Šla tedy k čeledínovi, že mu dá na más kořalky, aby jí toho hada strhl, ale ten s takovými věcmi nechtěl nic mítí; bál se, aby ho had neuštkl a nepřilepil se mu na krk. — Dělala do večera ještě kdo ví co, i pro svěcenou vodu poslala a kropila jej — a had pěkně pod košilí si hověl jako parádní řetízek kolem krku; nevšímal si toho.

I šla s ním první noc do lůžka. Slyšela, že hadi rádi lízají mléko, i připravila mu je do hrnka a postavila na židli u lůžka, a čekala, až krk opustí, že skočí a uteče; ale had za celou noc ani ocáskem nepohnul.

Časně ráno vstala a poslala k babě — doktorce, aby k ní přišla a vzala s sebou hadí zeliny, že jí dobře zaplatí. Ta tedy přišla. A když jí vyjevila, oč běží, a hada jí na krku ukázala, udělala velký kříž, mrskla sebou za dveře a volala:

»Jeďte do Olomouce k lazebníkovi, ten vám možná pomůže, ale já ne.«

Selka tedy jela, vzala hodně peněz i do kuchyně dokto-

rovi a jela do Olomouce. Lazebník povídal: »A tož, paní-mamínko, co schází?«

»Nic neschází, ale mám toho víc, než je potřeba,« a ukázala mu hada.

Doktor se ukrutně zhrozil a řekl: »Co s tím? Je-li to sám jed, otráví mě.«

»Není jedovatý, už jej nosím měsíc a neuštkl mě,« a vyložila mu, jak k němu přišla.

Lazebník kroutil nad tím hlavou, pak si vzal na ruce jakési rukavice, vzal štěteček na dlouhé násadce, namočil jej do čehosi a zdaleka hada potíral, až ho uspal. Had se přitom trochu kroutil, ale hned byl jako mrtvý. Doktor jej honem ostrým nožíkem přeřezal a pak jeho tělo odtrhoval od krku. Dalo mu to, než krk očistil a zbavil hadího těla; kde ležel, zůstal po celém krku takový červený pásek. Selka mu velice zaplatila a děkovala, že ji zbavil takové svízele, a plná radosti odjížděla domů.

Sotva vešla do jizby, honem prohlížela krk před zrcadlem. Vykřikla na svatá jména a pak: »Už mi ta . . . zase leží na krku! To je zlé znamení, nezbavím se jí.«

Dělala ještě kdo ví co proti tomu, ale marně! Radili jí také, aby putovala na Svatý Kopeček a vykonala dobrou generální zpověď, aby poprosila panáčka, aby hada zažehnával, ale ona nešla. Aby na své trápení zapomněla, dala se do pití, a tak sedm let a den byla v tom soužení živa; právě před polednem neočekávaně zemřela za humny na tom místě na roli, kde had na ni byl skočil. Když ji po smrti prohlíželi, měla krk černý jako sopouch, tělo ostatní bylo bílé.

Protože po ní nezůstaly děti, dědila grunt daleká přízeň a ta postavila ten kříž s hadem, u kterého stojíme.

Lidé proti tomu promlouvali, že se věnuje kříž takové osobě, a tak ten kříž pustne a vráží se do země.«

Jan Vyhlídal: »Pod hanáckou oblohou.« I.

PAMÁTNÝ KŘÍŽ U SILNICE Z TRNOVA DO HROŠKY

U silnice, vedoucí z Trnova do Hrošky, stojí kamenný kříž. Lidé si vypravují, že se u něho zabil správce Čermák ze dvora Ostrova.

Byl prý to člověk velmi zlý a na dvorské dělníky jako ďas. Honil je z práce do práce, a jak se někdo jen chvíli zastavil, klel a láteřil, že ho bylo hrůza poslouchat.

Poněvadž pracovalo u dvora mnoho lidí, bylo obděláváno několik polí současně. Správce, aby mohl všechna pole brzy ohlédnouti, jezdil na koni. Protože se mu zdály cesty příliš dlouhé, jezdil přes obilí, příkopy i meze, až se koni od kopyt prášilo.

Kdo ho viděl takto jeti, raději se mu vyhnul a všichni sousedé se shodovali v tvrzení, že Čermák někde srazí vaz. Jejich předpověď se brzy splnila. Správce jel zase jednou tak divoce přes příkop, kůň se pod ním vzepial, správce spadl a zabil se.

Dvorští lidé usoudili, že ho Pán Bůh tak potrestal za to, že byl na ně zlý.

Na místě neštěstí postavili kříž, aby si všichni pozdější

dozorci při pohledu na něj připamatovali, že nemají s dělníky nelidsky zacházeti.

R. Hlavsová: »Od kladského pomezí«, roč. II., 1924.

CIKÁNŮV SLIB

Asi tři hodiny za dědinou Skalka na holé tatranské planině stojí osaměle nahnílá vrba a při ní krásný mramorový kříž.

Několik cikánů, kteří poblíže tábořili, za hrst cigaret mi zatancovalo a vyprávělo tuto pověst o původu osamělého kříže tatranského:

Jeden z předků těchto „synů přírody“ hrál kdysi dole v dědině o muzice, a vraceje se pozdě v noci domů, byl přepaden vlky právě uprostřed planiny. Nemaje času vyhledati skrýši, vylezl na osamělou vrbu. Ale vlci útočili již i na strom. V beznadějném postavení vzpomněl si na Boha a rád by se byl pomodlil. Bohužel neznal jiné modlitby než „ranní“, která se v tomto případě naprosto nehodila. Vlci zatím útočili hromadně a vyskakovali již ke koruně.

Vtom napadla cikána zajímavá myšlenka: Modlit' sa neviem, ale hráť na huslách viem; hrál som už mnohým veľkým pánom, ti mi dali peniaze za odmenu. Keby som tak zahrál Pánu Bohu, ten by mňa mohol vyslobodiť od vlkov. — Chytil housle pod bradu a hrál.

Vlci překvapením odskočili od stromu a nehnutě poslouchali.

Cikán hrál napřed pobožnou; vlci jenjen poslouchali. Potom spustil veselou; ale to nebylo vlkům po chuti a začali výti. Konečně zahrál cikán k tanci, a to již vlci vydržet nemohli. Starý vlčák utíkal napřed, a celá smečka za ním. Té noci se již na planině neobjevili.

Cikán si oddechl a slíbil, že na tom místě dá postavit zlatý kříž. Ale brzy litoval, že slíbil zlatý kříž — téměř nemožnost — a smluvil to na vrbě s Pánem Bohem na kříž mramorový. Vyčkal totiž na vrbě až do bílého dne, aby opět nebyl vlky někde přepaden. Potom teprve se vrátil do dědiny, kde byl hrál, a vyprávěl o nočním nebezpečí i o svém slibu. Ovšem nikdo nevěřil, že by cikán svůj slib splnil. Cikán si však vymohl povolení od úřadu, aby směl sbírat peníze u zbožného horského lidu pro záslibný kříž. Povolení dostal a skutečně opatřil mramorový kříž pro tatranskou planinu.

ŘÍŠE ŽIVOČIŠNÁ A ROSTLINNÁ V POVĚSTECH O KŘÍŽI

Každý tvor boží, každá květinka, každý keř, každický strom mluvil k našemu lidu zvláštní mluvou, již něžná a soucitná srdce našich předků dobře rozuměla a dovedla vykládati ve spojitosti s výjevy biblickými. Zvláště často jevy tyto vízí se také k ukřižování Páně, k dřevu kříže a kříži samému.

Podle lidových pověstí celá řada živočichů při smrti Páně snažila se prokázati svou účast od lidstva umučenému Spasiteli, neb zmírniti jeho bolest, k čemuž se přidružilo i veškeré rostlinstvo.

Z říše rostlinné se v pověstech o ukřižování Páně připomíná nejčastěji m u č e n k a (passiflora) pro svůj podivuhodný květ. V hloubi jejího kalicha vidíme nástroje umučení Kristova, zvláště hřeby (čnělky) a karabáč (tyčinky a pestík), trnovou korunu i rány (tyčinky a okvěti). Kristův kříž byl podle lidové pověsti zakopán na místě, kde byl hrob prvního člověka Adama, a z něho vykvetla mučenka.

Jiné legendy, již v středověku zapsané v našich nejstarších písemných památkách, vypravují, že Kristův kříž vyrostl z větve, kterou ulomil anděl pro Setha, třetího syna Adamova, z onoho stromu v ráji, jehož plodu kdysi Adam a Eva z neposlušnosti pojedli. Tak se dřevo stromu smrti stalo stromem života, dřevo kletby dřevem požehnání, dřevo hanby znamením cti a vítězství.

Uctívajíce památku umučení Kristova, trhají lidé trsy

rozchodníku, pletou z nich věnečky a ozdobují hlavu Kristovu na křížích, kde divná bylinka bez kořenů, bez vláhy roste a kvete dál celé neděle. Účinnou lékařskou rostlinu — třezalku — nazývá lid »k ř í ž k e m«.

P. J. Hradec, ř. kř., vypočítává ještě jiné »rostliny kříže«, spjaté úzce s pověstmi o kříži; jsou to: durman, oliva, mák, bříza, akát a jiné motýlokvěté keře, dříšťál, hloh, rákos, lýkovec, tis, cedr, vrba, cypřiš, réva vinná, třezalka, řebčík, vstavač, pelyněk a sulačec.*

Ptactvo při ukřižování Páně

Když židé Krista křižovali, pokřikoval vrabec stále: »živ!«, »živ!«, dávaje tak katanům na srozuměnou, že Pán ještě žije, aby ho dále mučili. Za trest prý byl proklet a nohy jeho svázány neviditelnými pouty, proto jen skáče. Kromě toho prý opatřili vrabci hřeby, kterými by! Kristus přibit.

Když pak Kristus Pán na kříži visel a všechno ptactvo truchlilo, posadil se vrabec na kříž a dívaje se s potěšením na muka Spasitelova, volal: »Trp, trp, trp!« Od té doby se stal vrabec nenáviděným.

O července (čermáku) se bájí, že chtěla vytrhnouti trn z čela Trpitelova; červené skvrny na její hrudi pocházejí z krve, která na ni kapala z ran Spasitelových.

Podobně vypravují lidové zkazky o vlaštovce, jež pomáhala vytahovati hřeby z ran Kristových a přitom se pod zobáčkem krví potřísnila.

* »Od Karlova mostu«, IV., str. 138.

Ke skřivánku měl náš lid úctu a lásku zvláště proto, poněvadž sňal Kristu s hlavy trnovou korunu.

Když Spasitel na kříži pněl a ptactvo ho s holestným křikem obletovalo, hleděla mu křivonoska pomoci a s velikým úsilím počala vytahovati hřeby z ran. Prací tou si zkřivila zobák, jenž jí zůstal na památku statečnosti zkřiven. Lid český soudí, že jsou dvojí křivonosky: pravonosky, které vytahovaly hřeby na pravé straně, a levonosky, jež mají zobák nalevo zahnutý, poněvadž hleděly vytáhnouti hřeby na levé straně.

Jiná pověst ještě vysvětluje, proč mladí samečkové křivonosky jsou zelení a proč maso těchto ptáků nehnije. Když se křivonoska původně zeleného peří pokoušela vytáhnouti trn z koruny Kristovy, byla celá krví zbrocena. Za odměnu soucitu a útrpnosti řekl jí Pán: »Milé ptáče, zůstaň červené a tělo tvé buď před zkázou chráněno!«

Josef Košťál: Ptactvo v názorech lidu českého.

Štika

V hlavě štiky jsou všechny nástroje, kterých potřebovali židé při umučení Páně. Stalo se to takto:

Kdysi měl platiti Kristus Pán clo, ale neměl peněz. I poslal svatého Petra lovit. Ten chytil rybu štika a našel v ní stříbrný peníz, kterým clo zapravil. Když měl býti Kristus Pán ukřižován, koupili židé za ten peníz hřebíky a nástroje, jimiž byl Spasitel na kříž přibit. Na pa-

mátku toho má štika v hlavě kosti podoby hřebíkův a nástrojů těch. Jsou tu prý kříž, dvě kopí, kladiva, háčky z důtek, jimiž byl bičován, hřebíky a jiné.

J. Hrdý: Pohádky a báje, strana 78.

Pavouk křížák

Když pněl Syn Boží pro spásu člověčenstva na kříži, stékala jeho krev z četných ran na zemi. Kde se vzal, tu se vzal u nohou Spasitelových malý pavouk. Aby zastavil tekoucí krev a tak zmírnil přehroznou bolest Ukřižovanému, počal hbitě na místech zranění tkáti pavučinu. A podařilo se mu, že všechna místa zakryl a krev téci přestala. Na památku šlechetného činu svého, poznamenan byl nejen on, ale i celý jeho rod křížem.

»Anděl strážný«, 1889, strana 181.

Smrtihlav

Když při smrti Pána Ježíše nastala tma po vší zemi, pojalo takové zděšení a úzkost nejen lidi, nýbrž i zvířata, že se ani živočichové nočmí, sovy, netopýři a mûry, neodvážili vylézati ze svých brlohů a skrýší. Jediný veliký noční motýl popelavé barvy s drobnými skvrnami se vznáší v povětří u kříže Kristova. Několikrát obletěl v kruhu stydnoucí hlavu Páně, jako by se chtěl přesvědčiti, je-li opravdu možno, aby lidé usmrtili největšího své-

ho dobrodince, a potom se pustil za prchajícími od kříže židy a všem těm, kteří byli nejvíce vinni, jako vtělené pronásledující svědomí vířil a hrozivě vrněl kolem hlavy.

A aj, když při vzkříšení Páně svítalo, na těle motýla mezi křídly se objevila hlava — smrti. A znamení to zůstalo motýlům smrtihlavům na památku jako věčná výčitka lidem pro smrt Páně.

Jan Fr. Hruška: Jiskry z popela, strana 63.

Proč nemá kapradina kmene

Až do smrti Kristovy vynášely kapradiny své mocné koruny jako palmy nad ostatní stromy. Když byl Kristus odsouzen k smrti na kříži, sám ďábel obcházel stromy a prosil, aby daly své dřevo k utesání kříže. Nenacházel dlouho žádného, každý se hrozil nešlechetného skutku. Tu se přiblížil ke kapradině a lichotil jí, že by se pro svou krásu měla státi královnou všeho stromoví, a nabídl se, že by jí k té cti pomohl, kdyby své dřevo propůjčila na kříž pro Krista. Kapraď z pýchy svolila. Ostatní stromy, keře i rostliny zhrozily se tak ohavného skutku a vyloučily ji ze svého společenstva. Když jí byla uťata koruna a kmen odříznut od kořene a když i její družky kolem vesměs divem ztratily peň, poznala, že byla oklamána a žalovala svůj bol ďáblu, jenž se jí vysmál. Stromy nyní, lítostí jsouce jaty, prosily Boha, aby ji nevyhladil s povrchu zemského. Bůh se smíloval, ponechal ji na zemi, ale za její pýchu ji tak ztrestal, že nevytváří kmene.

Od té doby roste jako nízký keřík a své ratolesti sklání k zemi.

P. Jos. Hradec, ř. kř.: Rostliny kříže.

Svlačec

Nejvěrnějším druhem v utrpení zůstal božskému Spasiteli svlačec. Již v zahradě Getsemanské nabídl andělu své kališkovité květy, aby z nich mohl ssáti Trpitel nebeskou posilu, na kříži pak, když jej chtěli žoldnéři napojiti octem, vzkvetl rychle až k ústům Páně a občerstvil jej rosou a nektarem svých květů. Potom, když byl Kristus s kříže sňat a do hrobu položen a o kříž se nikdo nestaral, ovinul celý kříž svou lodyhou, aby bílým svým květem svědčil o nevině Kristově a svými srdcovitými, vzhůru se popínajícími listy dodával lidem srdce a naděje, že i oni jako Kristus přemohou smrt a z hrobu vstanou.

P. Jos. Hradec, ř. kř.: Rostliny kříže.

O B S A H

Z dějin úcty sv. kříže v našich zemích	7
Staročeská legenda o dřevu kříže	13
Bořivoj zakládá kostel sv. kříže ve Dvoře Králové .	14
Kříž sv. Lidmily	15
Pokání Božetěchovo	16
Kříž u Žandova a založení opatství tepelského . .	17
»Kříž Vratislavův« u Čechtic	17
Kříž z kláštera bl. Anežky Přemyslovny	18
Kříž Arnošta z Pardubic na hoře Tábor u Lomnice nad Popelkou	20
Kříž Kubatův na zbudovských Blatech	21
Kterak byl zachráněn kříž františk. kostela v Bechyni	23
Z pověstí o kříži na Karlově mostě	24
Kříž—poklad	24
Březnický kříž	25
Krucifix u křižovníků	27
O kříži na píseckém mostě	31
Kříž u Zlechova	33
Kříž s hadem	33
Památný kříž u silnice z Trnova do Hrošky	39
Cikánův slib	40
Říše živočišná a rostlinná v pověstech o kříži . .	42
Ptactvo při ukřižování Páně	43
Štika	44
Pavouk křižák	45
Smrtihlav	45
Proč nemá kapradina kmene	46
Svlačec	47

V PRVNÍCH SVAZCÍCH RANÉ SETBY VYŠLO:

1. *J. F. Hruška*: CYRIL. Dojemný příběh o smutném údělu a konci sirotka ze šumavského kraje. (Stran 43, 1 Kč.)
 2. *E. Krásnohorská*: Z POUPAT DO KVĚTU. Řada básniček pro malé děti. Zvlášt zajímavá jest druhá část: »Kalendář mládí«. (91, 2 Kč.)
 3. *J. Chudáček*: KOROPTVIČKY. Pěkně vypravovaná povídka ze života koroptví rodiny. (53, 1 Kč.)
 4. *J. Průcha*: ŠTASTNÍ UBOŽÁCI. Obraz ze života dvou slepců, kteří se stanou slavnými umělci a svým uměním v Americe podporují za světové války náš odboj. (100, 2 Kč.)
 5. Rozebráno.
 6. JIHOSLOVANÉ SVÝM DĚTEM. Drobné básně, pohádky a povídky srbské, chorvatské a slovinské pro děti. (51, 1 Kč.)
 7. *J. Manuel*: HRABĚ LUKANOR. Dvojí svět, maurský a křesťanský, je zastoupen v 12 poučných příbězích, bajkách a anekdotách. (85, 2 Kč.)
 8. *J. Chudáček*: KRISTUS PÁN A SVATÝ PETR. 12 zajímavých legend. (24, 50 hal.)
 9. *E. Krásnohorská*: PROZRAZENÁ ZRADA. Obrázek ze světové války, když se »rekvirovalo«. (26, 70 hal.)
 10. *Fr. Pravda*: VZPOMÍNKY NA STUDIE. Výtečný povídkář vypravuje, jak těžce se prolamoval na studiích, jak poznal, co je národ a vlast, jaké vzácné dědictví je mateřská řeč. (48, 1 Kč.)
 11. *J. Průcha*: NĚMÁ TVÁŘ. Deset pěkných povídek o zvířatech a ptácích. (58, 1 Kč.)
 12. *A. Řeháková*: V MILEM DOMOVĚ. Vzpomínky ze spisovatelčina mládí, jež prožila v Praze před 80 lety. (72, 2 Kč.)
 13. *J. Vřesnický*: NA RODNÁ POLE. Dr. Kar. Horák trávil prázdniny mezi horáky v severovýchodních Čechách, pomáhal o žních, konal s hochy četné poučné výlety. (88, 2.50 Kč.)
 14. *E. Battaglio*: SVATÝ TARSICIUS. O čtrnáctiletém mučedníku za Nejsv. Svátost oltářní za papeže Sixta II. (20, 50 hal.)
 15. *L. Dorey*: MALÝ ČERNOCH. Poutavý příběh o hochu Ulovi z Nové Kaledonie za světové války ve Francii a Německu. (42, 1.50 Kč.)
 16. a 23. *J. F. Hruška*: Z PAMĚTÍ DĚREČKA VČALAŘE. Dědeček vypravuje vnukum Gabrielovi a Mařence, jak »byjvávalo« na Chodsku asi před sto lety. Obraz starého Chodska vyvstává živě před námi. (157 a 194, 4.50 a 6.50 Kč.)
 17. *Grossmannová-Brodská*: STUDENT VLASTENEC. Obrázek studentského nadšení a života po roce 1866. (56, 1 Kč.)
 18. *L. Kulháněk*: NAŠE DĚTSTVÍ. Vzpomínky na zlatá léta dětství, ztrávená v Domažlicích. (72, 2 Kč.)
- atd.

D o p o r u č u j e m e

co nejvřeleji mládeži i dospělým neobyčejně poutavé a
napínavé sebrané spisy

J ó n a S v e n s s o n a ,
nejlepšího islandského spisovatele. Začínají právě v pře-
kladu redaktora Rané setby a v nádherné úpravě s čet-
nými ilustracemi vycházeti v těchto svazcích, které budou
o z d o b o u k a ž d é k n i h o v n y :

ZA SLUNNÝCH DNÍ

NONNI A MANNI

Z ISLANDU

NA SKIPALÓNU

NONNI

MĚSTO NA BŘEHU MOŘSKÉM

ČLUNEM PŘES MOŘE

DOBRODRUŽSTVÍ NA OSTROVECH

NONNI VE FRANCII

NA KONI MEZI LEDY A OHNI

VZPOMÍNKY

OHŇOVÝ OSTROV U POLÁR. KRUHU

*Jsou přeloženy do více než 20 jazyků, i do čínštiny a
japonštiny, a vycházejí v nových a nových vydáních.*

Pobaví — poučí — působí na ducha i srdce!

»Raná setba« (ročně 10 sešitů) vychází vždy 15. každého měsíce mimo
prázdniny. Předplácí se na celý ročník 15 Kč. Předplatné lze poukázati
ve 2 splátkách. **Jednotlivá čísla po Kč 1.50. Kdo si ponechá dva
ukázkové sešity, je považován za odběratele** a »Raná setba«
se mu zasílá, dokud jí písemně neodhlásí. — Redaktor prof. P. Jan
Hrubý T. J. — Vydává „Universum“, nakladatelství dobré knihy v Praze.
— Tiskne Československá akc. tiskárna filiálka v Č. Budějovicích. —
Používati novin. známky povoleno řed. pošt. a telegr. v Praze 9. II.
1931, ř. č. 35799-VII-1931.